

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції
(23 квітня 2021 року)

ОДЕСА
2021

УДК 343.98:343.95
A43

*Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей, які суттєво
перевищували пропоновані обсяги*

A43 **Актуальні** аспекти криміналістичного та психологічного
забезпечення правоохоронної діяльності, м. Одеса, 23 квітня
2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. 269 с.
УДК 343.98:343.95

© ОДУВС, 2021

*Зеленська В. В.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Насьогодні насильство над дітьми є актуальною проблемою. Лише за 10 місяців 2020 року до Національної поліції надійшло 174 386 заяв про вчинення правопорушень та інші дії, пов'язані з домашнім насильством. Велику кількість із яких подали самі діти. Минулого року поліцією зареєстровано майже 3400 злочинів, скоєних стосовно дітей, з яких 2200 розкриті та направлені до суду. Майже 6 тисяч дітей стали жертвами злочинів [1]. А також, у більшості випадків насильство щодо дітей здійснюється з боку найближчого оточення з обмеженим колом свідків.

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [2].

Передусім доцільно зауважити, що відповідно до кримінального процесуального законодавства України до участі у кримінальних провадженнях щодо сексуального насильства над дітьми має залучатися психолог (педагог не володіє достатніми для такої участі знаннями). З огляду на це необхідно зазначити про окремі аспекти взаємодії особи, яка проводить допит потерпілої дитини, і психолога [3, с. 94].

Під час розслідування кримінальних проваджень за участю неповнолітніх можуть виникати непорозуміння, пов'язані як із процесуальними особливостями проведення слідчих дій щодо дітей, так і з отриманням та оцінюванням їхніх свідчень. Саме врахування психологічної складової проведення слідчих (розшукових) дій, що ґрунтується на принципах правосуддя, дружнього до дитини, сприятиме захисту прав та інтересів неповнолітніх, отриманню достовірної інформації від них і підвищенню ефективності проведення розслідування [4, с. 19].

Щоб участь психолога не була формальною, слід передбачити можливість завчасно обговорити із фахівцем стратегію допиту та обсяг інформації, який потрібно отримати під час його проведення. Це надасть можливість визначити тривалість допиту і скласти перелік запитань з урахуванням віку, рівня розвитку та індивідуальних особливостей дитини [3, с. 94].

На мою думку, якщо виникла необхідність повторного допиту дитини, для кращої ефективності необхідно забезпечити проведення даного допиту одним і тим же психологом. Це забезпечить ефективність допиту тому що:

- психолог вже приділив увагу вивченню вікових та індивідуальних особливостей конкретної дитини, психологічних особливостей, її колу спілкування, способу життя, звичкам, вихованню в сім'ї;

- психолог вже спілкувався і розуміє поведінку дитини, завдяки чому при змінах поведінки може зрозуміти, які почуття викликають у дитини ті чи інші питання і буде легше розпізнати брехню;

- він налагодив психологічний контакт з дитиною.

Важливо, щоб допит потерпілих дітей відбувався у спеціально призначених приміщеннях для роботи з неповнолітніми учасниками кримінального провадження (так званих зелених кімнатах). Проте, незалежно від наявності чи відсутності такого приміщення, є низка

загальних (мінімальних) вимог до кімнати, де проводиться допит: вона має відповідати потребі дитини почуватися у фізичній та психологічній безпеці під час процесуальної дії [3, с. 95].

Я вважаю, що в першу чергу місце проведення допиту дитини має відповідати наступним критеріям:

1. Забезпечувати конфіденційність. Тобто, кімната під час допиту має бути зачинена, щоб сторонні особи не мали змоги увійти до неї під час допиту. Дитина має довіряти психологу і розуміти що знаходиться у безпеці, тому це є дуже важливим.

2. Зручні меблі. У даному критерії є важливим те, що у дитини має бути вибір. У кімнаті мають бути крісла та дивани, щоб дитина мала змогу самій обрати де їй буде комфортніше, завдяки чому вона буде відчувати себе сміливіше. Треба враховувати і те, що деяким дітям комфортніше сидіти на підлозі, тому треба забезпечити наявність килимового покриття на ній. Якщо дитина обрала собі для розташування підлогу, то психолог у даній ситуації має також сісти на підлозі для знаходження, для того щоб їх очі знаходилися на одному рівні але при цьому зберігаючи дистанцію.

3. Іграшки. Іграшки є обов'язковим елементом при допиті дитини. В першу чергу мають бути анатомічні ляльки різної статі (дівчинка та хлопчик), якщо дитина не зможе словами описати епізод насильства, вона зможе проілюструвати його. А також, біля дитини в незалежності від того яке вона обрала місце для розташування має бути іграшка, вона слугує для створення безпечної обстановки, а також для психологічного захисту під час проведення допиту.

Ні в якому разі не можна проводити допит дитини у місці де вона зазнала насильство.

В першу чергу перед початком допиту дитини їй необхідно пояснити що розмова записується, де знаходиться камера, дитина має розуміти що з нею спілкуються чесно і відчувати себе у безпеці. Також необхідно роз'яснити дитині її права, а також обов'язок говорити правду, а дітям які досягли 16-річного віку також за відповідальність за надання неправдивих свідчень передбачену Кримінальним кодексом України [5]

Ознайомлюючи дитину з обов'язком говорити правду, потрібно встановити, чи може дитина відрізнити правду від обману.

Наприклад, можна сказати кілька правдивих і неправдивих речень, запитуючи при цьому: речення є правдою чи обманом [3, с. 97].

Також, перш ніж перейти до допиту – доцільно з'ясувати, чи знає дитина назви частин тіла, статевих органів, про анатомічні відмінності у осіб різної статі, відмінності у будові тіла, які залежать від віку, тощо [6, 27-31].

Загалом фахівці виділяють такі рекомендації, що сприяють налагодженню психологічного контакту з дитиною та проведенню її допиту в цілому [6, 31]:

- не говоріть, що ви знаєте, що з дитиною чинили сексуальні дії, не називайте ім'я підозрюваного, а також не говоріть, що думаєте про те, що з нею сталося;

- якнайчастіше звертайтеся до дитини на ім'я. Використання форми, передбаченої для дорослої людини, є неприродним, особливо для малолітніх, і може викликати збентеження;

- говоріть повільно, чітко, спокійно;

- використовуйте просту, зрозумілу дитині мову;

- часто демонструйте зацікавленість дитиною жестами (хитанням головою) або інтонацією;

- важливо також використовувати запрошувальні відповіді (такі як «так...», «ммм...», «угу...» тощо), щоб підбадьорити дитину;

- переконайте дитину, що вона є партнером у розмові, скажіть, що її розповідь важлива;

- підтримуйте відповідний зоровий контакт без надмірного, безперервно-го спостереження за дитиною;

- переривайте розповідь дитини лише тоді, коли це вкрай необхідно;

- перепитуйте дитину, якщо не розумієте її висловлювань;

- якщо дитина тривалий час не відповідає на запитання, спробуйте сформулювати його інакше;

- гідно оцініть зусилля дитини, яка дає показання, але не хвалить за конкретні відповіді, не обіцяйте винагороди («Після того, як розкажеш, отри-маш подарунок» тощо);

- якщо ви чекаєте, щоб дитина розповіла про себе, покажіть готовність від-крити частину свого приватного життя, щоб стати для неї більш реальною, ближчою людиною (наприклад, запитуючи про тварин, скажіть, яку ви мали тваринку у своєму дитинстві або яка є у вас тепер);

– спостерігайте за невербальними реакціями дитини: про що вона розповідає вільно, а на що реагує уповільненням, напруженням, тривогою. Також звертайте увагу на специфічні слова, вирази, які використовує дитина, це дасть можливість вживати їх та/або уточнити їх значення у подальшому спілкуванні з дитиною;

– слід нагадувати дитині, що якщо вона не може відповісти на запитання, вона повинна сказати «не знаю» або «не пам'ятаю»;

– перед тим, як поставити дитині запитання, що вимагає особливих знань, переконайтеся, чи її знання є достатніми для відповіді (наприклад, перед запитанням про колір переконайтеся, що дитина розуміє кольори і знає їх назви).

Також під час допиту дитини слід дотримуватися таких заборон [6, с. 32- 33]:

– не порушуйте фізичного простору дитини, залишайтеся на безпечній для неї відстані;

– не підганяйте дитину, дайте їй час на те, щоб обдумати свої відповіді;– не оцінюйте дитину та її висловлювання;

– не реагуйте здивуванням на висловлювання дитини, навіть якщо вони вас шокують;

– не коментуйте описуваних дитиною ситуацій згідно з уявленням дорослих (наприклад, «Це було небезпечно для тебе...», «Це, мабуть, було для тебе жахливим»);

– не змушуйте дитину до відповіді, говорячи, що вона повинна щось знати або пам'ятати;

– не давайте дитині обіцянок, яких ви не зможете виконати;

– не запитуйте у скривдженої дитини, чи злочинець повинен бути покараним, і яким чином;

– не оцінюйте близьких дитині осіб;

– не панікуйте, якщо дитина виражає свої негативні емоції, наприклад, плаче; скажіть, що розумієте її реакцію, не кажіть дитині «не плач», «не нервуй»;

– коли дитина розповідає про подію або низку обставин у формі вільного викладу подій, не слід її перебивати, навіть якщо вона відхилилася від суті справи чи вводить розгалужені побічні лінії. Не варто також виправляти дитину, уточнювати її висловлення або їх корегувати згідно з інформацією, яка відома з інших джерел. Це може обмежити свободу подальшого викладу подій, заважати ходу думок або змінити порядок окремих згадуваних елементів.

Отже, можна зробити висновок, що для ефективності допиту у першу чергу є саме місце проведення допиту, дитина має почувати себе комфортно та у безпеці і ні в якому разі не можна порушувати фізичного простору дитини, треба залишатися на безпечній для неї відстані.

В слід за цим дуже важливо: встановлення психологічного контакту з дитиною; поважливе ставлення до неї; вміння її слухати і чути; використовувати чітку, спокійну і зрозумілу для дитини мову. Треба розуміти що дитина може нервувати, розгубитися, заплакати і що це є нормою. Не треба примушувати її до відповіді, підганяти а також реагувати здивуванням на висловлювання дитини, навіть якщо вони вас шокують.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf> (дата звернення 11.04.2021).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 11.04.2021).

3. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 4'2015. С. 94-104.

4. Мілорадова Н. Е., Пашко Н. О. Особливості проведення допиту неповнолітніх, які постраждали від насильства. Право і безпека 2020. № 2 (77). С. 19-36.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 16.04.2021).

6. Як опитувати дитину: poradnik для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих. Опрацюв. poradnika: Аліція Будзинська. Варшава: Фондація Нічийні діти, 2007. 64 с.

Бершавська К. Р.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ... 91

Борисюк О. М.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У
МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
УКРАЇНИ..... 94

Гаркуша Г. О.

ГОТОВНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ДО НАДАННЯ ПЕРВИННОЇ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ..... 98

Грабарчук А. Г.

УГОДА ЯК КОМПРОМІС У ВИРІШЕННІ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ..... 102

Єфремова С. О.

НЕВЕРБАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.... 105

Заволокіна В. А.

РЕФЛЕКСІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ОСОБИСТОЇ ЗРІЛОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ..... 109

Заволокіна В. А., Проценко О. О.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ (КОНТАКТ) ПРАЦІВНИКА
ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 112

Заморій А. С.

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА
УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД
ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ..... 114

Здерчук А. О.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА ПОБУДОВИ ЗАПИТАНЬ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ..... 119

Зеленська В. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДІТЕЙ, ЯКІ
ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА..... 124

Каліух О. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ СЛІДЧОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ..... 130

Кісілюк М. В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ..... 133